

EIFFEL

EIFFEL MŰHELYHÁZ
EIFFEL ART STUDIOS

EÖTVÖS PÉTER

VALUSKA

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

Ninh Dunc Hoang Long, Pataki Bence, Beerí Benjámín, Halász Gergely, Ujvári Gergely, Pál Botond, Varga Donát,
Bátki Fazekas Zoltán, Miksch Adrienn, Farkasréti Mária, Cser Krisztián, Szalontay Tünde
és az OPERA Énekkar / OPERA Chorus

Tartalom

Alkotók és szereposztás	4
Cselekmény	7
Ez most a következő Eötvös-opera – Beszélgetés Eötvös Péterrel	9
Krasznahorkai László: <i>Az ellenállás melankóliája</i> – Részlet a regényből	13
Néhány gondolat a regényről	15
Részletek a librettóból	18

Contents

<i>Cast and creative</i>	4
<i>Synopsis</i>	23
<i>It is the next opera by Eötvös – In conversation with Péter Eötvös</i>	25
<i>László Krasznahorkai: The Melancholy of Resistance – excerpt from the novel</i>	29
<i>Excerpts from the libretto</i>	32

EÖTVÖS PÉTER

VALUSKA

Commedia tragica tizenkét képben, egy felvonásban,
magyar nyelven, magyar és angol felirattal
*Commedia tragica in twelve tableaux, one act,
in Hungarian, with Hungarian and English surtitles*

Krasznahorkai László *Az ellenállás melankóliája* című regénye nyomán
a szövegkönyvet írta *Libretto based on László Krasznahorkai's novel
The Melancholy of Resistance by* **KESZTHELYI KINGA, MEZEI MARI**

Készült a Magyar Állami Operaház megrendelésére
Commissioned by the Hungarian State Opera

Rendező *Director* **VARGA BENCE**
Díszlettervező *Set designer* **DEVICH BOTOND**
Jelmeztervező *Costume designer* **HUSZÁR KATÓ**
Világítástervező *Lighting designer* **BAUMGARTNER SÁNDOR**
Angol nyelvű feliratok *English subtitles* **JUDITH SOLLOSY**
Játékmester *Artistic assistant* **GÁBOR SYLVIE**
Rendezőasszisztens *Assistant director* **VALKAI ANDREA**
Zenei asszisztensek *Musical assistants*
HIDEGKUTI PÁLMA, JEAN KLÁRA, ZSOLDOS BÁLINT
Karmesterasszisztens *Assistant conductor* **ZSÍROS LEVENTE**
Karigazgató *Chorus director* **CSIKI GÁBOR**

Karmester *Conductor* **SZENNAI KÁLMÁN**

Hagelmayer / Narrátor *Hagelmayer/ Narrator* **SZALONTAY TÜNDE**

Valuska János *János Valuska* **HAJA ZSOLT**

Pflaumné *Mrs Pflaum* **MIKSCH ADRIENN**

Tünde **SZABÓKI TÜNDE**

Parasztasszony *A peasant woman* **FARKASRÉTI MÁRIA**

Tanár úr *Professor* **HÁBETLER ANDRÁS**

Posztókabátos férfi / Katona *Man in broadcloth coat / Soldier*

CSER KRISZTIÁN

Direktor *Director* **HORVÁTH ISTVÁN**

A Herceg segédje *The Prince's aide* **PAPP BALÁZS** e.h. univ. stud.

Nadabán **KÓSA LŐRINC**

Mádai **KISS ANDRÁS**

Volent **SZEREKOVÁN JÁNOS**

Kalauz *Ticket inspector* **BÁTKI FAZEKAS ZOLTÁN**

Főtiszt *Officer* **ERDŐS ATTILA**

Férfiak *Men* **BEERI BENJÁMIN, NINH DUC HOANG LONG, HALÁSZ GERGELY** e.h. univ. stud., **PATAKI BENCE, UJVÁRI GERGELY, PÁL BOTOND, VARGA DONÁT**

Közreműködik a Magyar Állami Operaház Zenekara és Énekkara
Featuring the Hungarian State Opera Orchestra and Chorus

Ősbemutató: 2023. december 2., Eiffel Műhelyház – Bánffy Miklós terem
World premiere: 2 December 2023, Eiffel Art Studios – Miklós Bánffy Stage

Cselekmény

Egy száraz, szürke világba, egy ismeretlen, mégis ismerős kisvárosba kalauzol el minket Eötvös Péter operája, és egy valódi tragikomédiát varázsol az operaszínpadra.

Valuska János, a címszereplő, mondhatni a falu nemeslelkű bolondja, újságkihordó a postahivatalnál, nem olyan, mint a többi városlakó: őt nem a hatalomvágy mozgatja, ő tiszta, ártatlan, nem úgy, mint anyja, a fiával is folyton ellenségeskedő Pflaumné. Őt lenyűgözi a világ, és szinte gyermeki naivitással csodálkozik rá a világegyetem, a bolygók szépségére, és magyarázza azt a helyi kocsmatölteleknek. Ellentétben a többiekkel, és legfőképpen ellentétben Tündével, a polgármesterrel, aki meghív egy vándorcirkusz-társulatot a városba, aminek végzetes következménye lesz: ahhoz, hogy városvezetőként újat építhessen a „Fű-fa-virág mozgalom” jegyében, az előző rendszert el kell pusztítania, és erre a cirkusz felizgatta csöccselék remek eszköznek bizonyul számára. A cirkusz egyik attrakciója a világ legnagyobb kitömött bálnája, a másik egy rejtélyes, talán nem is létező, háromszemű, csipogó, tulajdonképpen csupán szóbeszédben élő Herceg. Egy ideológia, amely mögé bárki beállhat, amibe bárki belekapaszkodhat. Borzalmas fosztogatás, gyűjtogatás után feláll a városban az új – katonai – rend, és Valuskát csupán az menti meg, hogy bolondnak nyilvánítják és bezárják. Ahogyan korábban ő látogatta a nyugdíjba vonult, hite vesztett, megkeseredett értelmiségi Tanár urat, Tünde elhagyott férjét otthonában, most már az látogatja Valuskát az elmegyógyintézetben. Száraz, szürke világ, mégis sok humorral, burleszkkal és groteszkkal. Hihetetlen, és épp ezért fájdalmasan hihető.

Hamvas Béla: Arlequin

[...] Mint Szophoklész mondja: csak akkor vagyok hatalom, ha nem vagyok semmi. Ne legyen sorsotok. Sors annyi, mint ütközni. Annyi, mint súrlódni és küzdeni és fájni és haragudni és gyűlölni és akarni, és ez a trónusért való harchoz vezet. Aki pedig a hatalmi örületbe esett, az elveszett. [...] Ha a sors megbotoz, törd nyugodtan, és nevens. Tartsd a hátadat, és mondd, hamarabb fogsz elfáradni a verésben, mint én a tőrésben. Csak üss. Amíg a sors dühében felkiált, királyokat győztem le, s ezzel a bolonddal nem bírok. [...]

Varga Donát, Haja Zsolt, Kósa Lőrinc

Ez most a következő Eötvös-opera

Beszélgetés Eötvös Péterrel

Első magyar nyelvű operája a *Valuska*, mely Krasznahorkai László *Az ellenállás melankóliája* című regénye alapján készült. Hogy esett épp erre a műre a választás?

Magyar nyelvű operán kezdetben több okból sem gondolkoztam. Egyrészt a *Három nővér* sikere után folyamatosan kaptam a megrendeléseket, más-más nyelvű operákra, másrészt nekem Bartók *Kékszakállúja*, amit számtalanszor vezényeltem, annyira erős és egyedí, hogy nem mertem magyar nyelvű szöveghez nyúlni. Amikor a Magyar Állami Operaház megtisztelt egy felkéréssel, egyértelmű volt, hogy magyar nyelvű operára gondolnak, és már én is rendelkezem akkora tapasztalattal 12 opera után, hogy szívesen vállaltam. A szöveg keresése mindig hosszú idő. Ráadásul engem nem igazán a téma érdekel, hanem a karakterek, amit azokból a színpadon ki lehet hozni, amik a hétköznapiságtól eltérőek, vagy a problémáik olyan általános társadalmi problémák, ami korunkat jellemzi ugyan, de a jövő közönsége is érteni fogja.

Krasznahorkai nyelvezte annyira különleges, többnyire gondolati és nem színpadi cselekmény megfogalmazásainak sorozata, hogy izgalmasnak találtam ebből „színpadot” csinálni. Természetesen szinte minden könyvét olvastuk a feleségemmel, Mezei Marival, aki kezdetektől velem dolgozik az operalibrettókon, de az 1989-ben kiadott *Az ellenállás melankóliája* két olyan szereplőt is hoz nekem, akiket belülről hallok már az olvasáskor. Először a Herceg figurája fogott meg, aki ténylegesen nem is jelenik meg a színen. Sokáig nehéz volt megértenem, hogy ki is ez, kiket és miért mozgat, mi motiválja. De közben a nemzetközi politikai életben annyi hasonló alak van, hogy nem volt nehéz válaszokat kapni. Másik fontos karakter a címszereplőnk, Valuska, akinek a tisztasága, „nem-e-világra-való” büntelensége egy olyan ellenpontja az összes többi szereplőnek, amivel zeneileg sokat lehet kezdeni.

Milyen kihívások adódtak a magyarnyelvűség miatt?

Az előző operák mind más-más nyelven íródtak, így azoknál nem a szavak jelentése, hanem ritmikája adta az első zenei információt. A magyar nyelvben a jelentés az elsődleges számomra – miután ez az anyanyelvem –, így fontos volt ettől kicsit elvonatkoztatni és foglalkozni a ritmikával. Elsősorban Krasznahorkai szokatlan szókapcsolatait, a szavak,

mondatok ritmusának zenei kvalitása volt a szöveg válogatásának alapja. A kórus például a szöveg eredeti értelmétől függetlenül a szavak magánhangzóit használja, vagy olyan ritmusú szavak sorozatát (kiszámíthatatlan, megbízhatatlan, elképzelhetetlen, tűrhetetlen, kimutathatatlan, megmásíthatatlan stb.), amelyek egy ritmikai modellt képeznek. Így a könyvben szereplő kártyajátékok megtartva úgy játszanak ezekkel a szavakkal, hogy az nyér, aki a legtöbb szótagú szót tartalmazó kártyalappal rendelkezik.

Hogyan lehetett ebből a regényből operaszínpadra való anyagot létrehozni?

Operaszínpadra hasznos valamilyen drámai történet, dialógusok, erős karakterek. Krasznahorkainál minden egy szövegfolyamatban van elrejtve, köszönet Keszthelyi Kinga dramaturgnak, aki az egyik librettista volt, hogy megtalálta és kiemelte a színpadra kívánczó dialógusokat. Szinte minden szó és mondat az író eredeti szövege, csak másképpen van összerakva. A karakterekben történt némi változtatás: kihagytunk pár szereplőt, és a megmaradtaknak helyenként erősebb vagy puhább tulajdonságokat vagy befolyást adtunk. Így lett például Tünde néniből egyszerű nőegyleti vezető helyett polgármester, aki a háttérből irányítja a bálnás csapatot, és aki kiadja a parancsot a katonaság bejövetelére, persze saját pozíciója erősítésére.

Természetesen Krasznahorkai szövegeiben vannak olyan, csak rá jellemző megfogalmazások, amelyeket változtatlanul, és érthetően kell a színpadon elmondani, erre találtuk meg a Narrátor/Hagelmayer szerepet, amelyből prózai szerep lett, és végigvezet bennünket a történeten, időnként idézve az eredeti könyvből.

Milyen gondolat volt a legfontosabb, amit ki akart hangsúlyozni, és hogyan jelenik meg a zenében?

A hangsúlyt a tömeg és egyén konfliktusában látom, valamint a korunkra világszerte jellemző, háttérből működő manipuláció erősödésében. A manipuláció technikája magasan fejlett, szinte észrevétlenül képes irányítani a tömegeket a legelképesztőbb akciókra, például a Herceg, akit nem is látnak, képes sorozatosan feltüzelní őket egész városok lerombolására. Vele szemben mindenki tehetetlennek látszik, és a végén mindenkit elfognak, ő viszont elmenekül. Elég a Euronews-t nézni, hogy mi történik a világban...

A kórus használata az operában kezdettől fogva kérdés volt, így a történet nagyon alkalmas ezeknek a részeknek a velük való hangsúlyozására. 35 férfi énekes van a színpadon, változó intenzitással. A jelenetek tagolásában fontos helyet kapnak ezek az ellensúlyok, Valuska szólói, duók, tercettek és a kórus egyre nagyobb formációiban.

Hogyan jellemezné a Valuska zenéjét? Hogyan illeszkedik eddigi operáid sorába?

Ahogy a „Tragikomédia zenével” alcím is utal rá, ennek az operának a zenéjét átmenetnek érzem a prózai színház és az opera mint színház között. Erre valószínűleg az Eiffel Műhelyház előadatermének milyensége is befolyással volt. A zenekarra inkább a színházi zene-zaj-zöreje jellemző, ülésrendjük sztereó: bal és jobb oldal tükröszimmetrikus, ami nagyon hatásos. Mindkét oldalon 2 nagybőgő, 4 rézfúvós, előttük 4 fafúvós, előttük 4 ütős és középen 16 vonós hangszer.

A legfontosabb kompozíciós rész Valuska két nagy áriájának megírása volt, vagyis az, hogy megtaláljam azt a zenei karaktert, ami pontosan fedi, amit kigondoltam számára. Nagy segítség volt, hogy Haja Zsolt vállalta a szerepet, mert vele már dolgoztam régebben, ismerem jól a hangját. Speciálisan bársonyos hangja, puha magas regisztere, lebegő karaktere predesztinálta Valuska, a tisztalelkű, mindent tisztán látó, de cselekvésképtelen fiú szerepére, akit én a monológjában panteista tulajdonságokkal ruháztam fel. Valahol olvastam, hogy a panteizmus pentaton skálával van kapcsolatban, így Valuska monológja a bálna szemével is pentaton hangokkal kezdődik.

Hogy hogyan illeszkedik az operáim sorába? Ugyanúgy ahogyan az első a másodikhoz és így tovább. Mindegyik operám más. Más kultúra, más nyelv, más téma, ennek megfelelően más zenei világ, de mindegyik az én zenei világom egyben. Közös bennük, hogy csak kortárs írókkal, kortárs témákkal foglalkoznak, tehát ilyen szempontból ez most a következő Eötvös-opera.

Ráadásul talán azt is mondhatjuk, hogy rögtön „két következő Eötvös-opera”...

Annyiból igen, hogy párhuzamosan megkomponáltam a *Valuska* német nyelvű verzióját is, amit 2024 februárjában mutatnak majd be Regensburgban. Most, hogy már készen van mindkét verzió, el kell mondjam, hogy nagyon szerettem a magyar szöveggel dolgozni, sokkal több alcímnek megfelelő tragikomédia van benne, mint a német fordításban. Remélem, a közönség is szeretni fogja. Köszönöm az Operaháznak, hogy minden kérésemre nyitottak voltak, és ilyen kitűnő szereposztást és rendezői stábot biztosított hozzám.

Az interjút készítette: Mátrai Diána Eszter

Krasznahorkai László: *Az ellenállás melankóliája*

Részlet a regényből

[...] ma is úgy néztek távolodó alakja után, mint tegnap meg azelőtt, s ki tudja, hányadszor már az elmúlt évek alatt, ha felhevülve a látványtól, ami benne maradt, otthagya őket az ivónál, s jellegzetes, görnyedt tartással, előredőlve, lehajtott fejfel és apró, már-már futó lépteivel („...mint akinek még sürgős dolga van...”) nekieredt a néptelen utcáknak – tudniillik a markukba vihorászva, aztán, hogy elkanyarodott a víztoronynál, harsány, egészséges röhögéssel, hisz rajta kívül máson eltréfálkoznuk, különösen mostanában, hogy kocsis, rakodó, szobafestő és pék mind, mind úgy érezte, mintha „...megállt vóna az élet...”, nemigen lehetett, ő meg, Valuska, ahogy mondogatták, „ingyen vót”, s már csak multságos külsejével is – folyton csillogó őzikeszemeivel, színében és méretében is sárgarépára emlékeztető orrával, elválaszthatatlan postástáskájával meg vézna testén azzal a lehetetlen, bokáig érő kabáttal – furcsamód valahogy megunthatatlannak, s így ritka jókedvük kiapadhatatlan forrásának bizonyult. És azok ott, a „Péfeffer” előtt nem is tévedtek igazán, mert Valuskának valóban „sürgős dóga vót”. Amiként kissé zavartan magyarázta el, ha olykor az évődve utánakiáltott kérdésre válaszolt, „még lefekvés előtt végig kellett fusson” ugyanis a néhány napja,ilyentájt, nyolc körül már kikapcsolt, hisz főlegessé vált utcai lámpák erdején, szét kellett nézzen a dermedt csendbe fagyott városban a Szent József temetőtől a Szentháromság temetőig, be kellett járnia a Bárdos-mocsártól a vasútállomásig a kihalt tereket, és körbe kellett talpalnia a Közkórház, a Törvényszéki Palota (és börtön) meg persze a Vár és az Almássy-kastély hatalmas, roskadozó, helyreállíthatatlan s épp ezért évtizedenként egyszer újramázolt épületét. Hogy mi végre mindez, és mi célja ezzel, pontosan nem tudta senki, s a homályt az sem oszlatta el, mikor – néha, egy-egy polgár kitaró faggatására – hirtelen elvörösödve közölte: őt „sajnos, egy amolyan állandó, belső megbizás hajtja”; holott nem jelentett ez valójában egyebet, mint hogy nem lévén képes (s így hajlandó sem) különválasztani magában a Harrer úr kertjében lakásául szolgáló hajdani mosókonyhát a helybéliek otthonaitól, a Hírlapkézbetítő Irodát a „Péfeffertől”, a vasúti elosztót az utcáktól meg az aprócska parkoktól, nem tudván tehát lényeges és elháríthatatlan különbséget találni az ő és a mások élete között, a szó legszorosabb értelmében az egész várost lakta a nagyváradi úttól a Tejporgyárig, az egész várost – amit ezért, miként birtokát a gazda, napról napra be kellett járjon, s ahol így, félnótás hírének

biztos oltalmában, mindenre kiterjedő feltétlen bizalma s „a kozmosz roppant szabadságához” szokott csillapíthatatlan képzelete miatt – akár valami csöppnyi fészekben – szinte már vakon közlekedett harmincöt éve, vakon és fáradhatatlanul. S mert így egész élete voltaképp egyetlen véget nem érő körút volt nappalainak és éjszakáinak bensőséges helyszínei között, amikor azt mondta, „még lefekvés előtt”, meg hogy: „végig kell fusni”, kissé leegyszerűsítve fejezte ki a dolgot, mivel aludni egyrészt csak pirkadat előtt aludt pár órát (akkor is félig szinte ébren, ruhástul, úgyhogy „lefekvésről” a szó hagyományos értelmében beszélni nem is igen lehetett), másrészt pedig – ami ezt a különös futást illeti – vagy húsz éve már úgyszólván mást se tett, mint keresztül-kasul száguldozott a városon, ahol Eszter úr lefűggönyözött szobája, az Iroda, az Elosztó, a Komló (ahonnan beteg barátjának az ebédet hordta) vagy maga a Viztorony mögötti ivó inkább érintőpontja, mintsem valódi állomása volt ennek az örökös száguldásnak. Mindez ugyanakkor, ez a szakadatlan talpalás – amely a dolgok természeténél fogva önmagában is elég volt ahhoz, hogy a helybeliek ne mint közējük valóra, hanem, finoman szólva, mint a városkép egy meghatározó színpontjára gondoljanak rá – nem jelentett valami állandó, féltő és makacs szemügyre vételt, még kevésbé valamely bolondos felvigyázást, habár az egyszerűség kedvéért vagy egy ősi beidegzettség nyomására meglehetősen sokan vélekedtek így, ha szóba került. Valuska ugyanis egyáltalán nem „látta” a várost, mert megszokta, hogy csupán a földet nézze a lába előtt, ha már nem nézheti folyton a mennybolt szédítő kupoláját. Félretaposott bakancsában, súlyos szolgálati kabátjában, fején a címeres-ellenzős sapkával, oldalán a valósággal odanőtt csatos bőrtáskával, görnyedt háttal, a maga összetéveszthetetlen, sajátosan kacsázó lépteivel végeérhetetlenül rőtta köreit szülőhelyének pusztuló épületei közt, de látni – csak a földet látta, azaz a járdák, az aszfaltutak, a macskakövek s a városzéli taposott gyalogösvények – az odafagyott szeméttől másnak már-már járhatatlan – egyenesét és kanyarjait, s míg itt az emelkedőket, a lejtőket, a repedéseket és a foghíjakat senki nem ismerhette nála jobban (behunyta szemmel, pusztán a talpát érő súrlásból meg tudta alapítani, hol jár), addig a vele együtt öregedő házfalak, kerítések, kapuk és ereszek apró részleteiről semmit sem tudott, egész egyszerűen azért, mert a kép, mely ezekről benne élt, nem bírta volna el a legkisebb módosítást sem, így hát csak lényegük szerint vett róluk tudomást (tudniillik, hogy minden megvan), amiként magáról az országról, az egybemosódó évszakokról s a körülötte élő emberekről is. Már első emlékeiben – körülbelül abból az időből, amikor apját eltemették – ugyanezeket az utcákat járta (megint csak: lényegében, hisz először csupán a Maróthy térnek azt a vidékét, ameddig egy hatesztendő gyerek a szülői házból kimerészkedhetett), s az igazat megvallva, akkori s mai önmagát nemhogy szakadék, de még csak érzékelhető határ sem igen választotta ketté, hisz azóta is (talán

épp a temetésről hazajövet?), hogy értőn először pillantotta meg, ugyanaz tartotta fogva, a csillagos ég, azok a pislákoló fények az irdatlan messzeségben. Megnőtt, lesaványodott, haja oldalt, a halántékánál őszülni kezdett, ám ahogy akkoriban, úgy ma sem jelentett neki semmit a segítő lépték, amellyel eligazodhatott volna itt, és nem tanulta meg azóta sem, miképp is lehetne fölcserélni a teljes egyetem oszthatatlan folyamát, melynek része volt (amúgy maga is roppenő része), a múlás, tehát az eljövétel bölcs érzékenységgel. Indulat és személyes részvétel nélkül, némiképp szomorú értetlenséggel állt a körülötte lassan csordogáló emberi események között, és minden erőfeszítése hiábavalónak bizonyult, hogy megértse s átélje végre, mit is akarnak pontosan egymástól „szeretett barátai”, mert a nagyobb egész pusztá, ámuló tudata mintegy kirekesztette őt a földi tájékozódásból, és lényét (anyjának kiheverhetetlen szégyenére és a helybeliek legnagyobb derűtségére) egy örökös, sérthetetlen, áttetsző pillanat szétpattinthatatlan buborékába zárta. Ment, talpalt, száguldozott „vakon és fáradhatatlanul”, lelkében – mint nem minden él nélkül nagy barátja mondogatta – „személyes kozmoszának gyógyíthatatlan szépségével” (főlötte évtizedek óta ugyanaz az ég, lába alatt évtizedek óta a járdák és ösvények alig-alig változó útvonala), s ha volt egyáltalán életének valamiféle története, úgy az csak egyre mélyebb és mélyebb körútjaié lehetett, ahogy a Maróthy tér közvetlen közeléből harmincöt éves korára a város egészének birtokába jutott, mert amúgy ma is meghökkenően ugyanaz maradt, mint volt gyermekkorában, s amiként sorsáról nem állítható, akképpen gondolatai sem mentek át semmiféle lényeges változáson, minthogy az ámulatnak – tartson akár kétszer harmincöt éven át – nincsen története. [...]

Néhány gondolat a regényről

Földényi F. László: Egy beteljesedő jóslat

[...] Krasznahorkai László legújabb könyve, *Az ellenállás melankóliája* ugyancsak egy vízió beteljesülése. Története nem hagyományos értelemben vett történet, hiszen a küzdelem, amelyről a könyv szól, maga sem szembenálló erők harca. Mintha egy tisztító gépezet görödülné végig a világban, anélkül, hogy ez bárkit is csodálkozására, ellenállásra vagy menekülésre készítetne. E gépezetet az egyetemes nem-igazság működteti, a bűn, amelyet még akkor is bűnnek érzékel a szerző, ha nincsen mihez viszonyítania, és semmit sem lát, amihez képest az annak nevezhető. Mintha már a könyv első lapjain túl lennének mindenek. Ám nem érezhetnénk ezt, ha maga a könyv nem a mi legfőbb történetünkön, Krisztus

még ma is tartó történetén túl található pilléreken nyugodna. Azt is mondhatnánk, hogy nincsen köze a mi világunkhoz, amely még ellentmondásos, amelyben még vannak küzdelmek és történetek, amelyben az igazság még bizalommal figyeli a nemigazságot – tehát amelyben még nem dőlt el minden. De vajon nem éppen a mi történetünk, ez a Krisztus halála és feltámadása, illetve az ember bűnbeesése és megváltódása között feszülő ív terelte mindennél parancsolóbban a figyelmet a megfellebbezhetetlen végítéletre, az apokalipszisére? Az ellenállás melankóliáját olvasva az az érzése az olvasónak, mintha nem Krisztus szenvedéstörténete ellenében teljesedne be a gonosz, hanem fordítva: ennek a passiónak van szüksége az egyetemes gonoszra, hogy egyáltalán beteljesülhessen. A könyv bűnösnek festi le a bűnt, s gonosznak a gonoszt. De vajon tehetné ezt, ha nem hatná át minden sorát a szenvedés miértjét faggató kimondatlan kérdés, amely az értelemnek a mindent kitöltő hiányát úgy öleli körbe, mint egy láthatatlan öntőforma? [...]¹

Keresztury Tibor: A hiányzó összefüggés

[...] Van valami lehenyerlő nagyvonalúság Krasznahorkai mérhetetlen pesszimizmusának következetességében. Valami mélyebb tudás az elsötétedő világ finomszerkezetéről és érvényüket veszített törvényeiről. Lesújtó véleménye („Erről az egészről” – vetné közbe valamelyik meditatív alkatú hőse) e keserű tudás birtokában lett súlyosan végérvényes és messzemenően megalapozott, hiú reményekkel meg nem sérthető. A szívós pusztulás, a teljes megfeneklés nagyerejű víziójában rögzült létszemlélete mégis rendkívüli módon összetett: az általános hanyatlás öröknek érzett tragikumát mélységes aggodalom, részvét, szeretet, elevenbe vágó irónia hatja át. Írói magatartása ugyanakkor nélkülözi az ítékezés és a feloldozás mindennemű gesztusát, s a regisztrálásra szorítkozik csendes melankóliával. Ez minden, sugallja, ami még tehető: illúziók nélkül látni az emberi létezés befejezett, végső változatát, s más lehetőség híján „mondatokat ácsolni reggeltől estig »ugyanarra a keserű melódiára«. Azt tenni tehát, amit a *Sátántangó* doktora vagy még inkább az új regény Eszter Györgye – kevésbé öncélúan persze, na meg bízva a dolgoknak az ő sorsukénál kedvezőbb kimenetelében. [...]²

¹ Földényi F. László: *Egy beteljesedő jóslat*, kritika, 1990, 33. évfolyam, 12. szám, 1046. oldal

² Keresztury Tibor: *A hiányzó összefüggés*. Krasznahorkai László: *Az ellenállás melankóliája*. [Krit.] = *Életünk*, 1990. máj.-jún., 5-6. sz. 494-497. – Ua. K. T.: *Kételyek kora*, 2002.

Részletek a librettóból

TÜNDE: Piripiri! Drágám! Piroskám!
Halaszthatatlan magánügyben föltétlenül és
azonnal beszélünk kell!
Elsőprően más korszak jön, Pirikém.
Elsőprően más korszak. Valami ígéretesen új.
Ég bennem a tettvágy!
Képzeld, kineveztek a város polgármesterének,
és képzeld, csak egyvalaki ellenezte,
pont az én betegesen lusta férjem.
Mióta házastársi szolgálataimra nem tart igényt,
a város méltóságaként heverészik az ágyban.
Baltával támadna rám, ha megközelíteném a házát.
De az általános közönyt csak az ő tekintélyével törhetjük meg.
Hidd el drágám, nem én,
a város akarja a *(gúnyosan)* „Tanáruat”.
Vízont megnyerni őt a mozgalomnak csak és kizárólag
a te kedves, melegszívű fiad lenne képes.
Hiszen a férjem csak vele áll szóba.
Valuska Jánosra van szükség!

PFLAUMNÉ: *(mereven)* Na de, Tündém! Pont rá!? Bár nem tagadhatom, hogy az én fiam,
bárcsak letagadhatnám, de pont egy falubolondjára, erre a degenerált fiúra
lenne szükség?

TÜNDE: *(tenyérbemászó mosollyal)*
Drágám! Tele vagyok lelkesedéssel és büszke örömmel. A cirkusztársulat
megszerzését első, fontos közéleti győzelmemnek tekintem a Városi
Bizottsággal szemben. Nélkülem nem lenne se cirkusz, se bálna.
Drágám! Pirikém! Piroskám!
A „Fű-fa-virág” mozgalom egy ideje megtorpant.
Győzni akarok, és csak Valuska János lehet
a megoldás kulcsa. Tudom, a város polgárai
egyszerű bolondnak tekintik.
De csak a te fiad – a csillagokba belebolondult fiad,
ez a csupa szív Valuska, csak ő tud a férjemre hatni.

PFLAUMNÉ: Na de, Tündém! A János csak újságkihordó
a postahivatalban, és egész nap ott vedel
Hagelmayer kocsmájában.
Édes istenem! Pont rá van szükséged?

***

VALUSKA: *(kijön a kocsiból a kezében tartva a bálna formalinos üvegbe helyezett
szemét, és úgy tartja maga elé, mint Hamlet a koponyát. Előre jön.
Csak őt halljuk.)*
Milyen apró szemed van.
Látod, mennyi bajt csinálsz,
pedig régóta nem tudsz te már ártani senkinek.
Az ember csak áll, nézi és megérti,
hogy milyen hatalmas az Úr teremtő akarata,
és milyen lenyűgöző a teremtés végtelen gazdagsága,
hiszen egy mérhetetlen, szépséges hatalom
egyetlen nyugalmas egészbe fogja a szárazföldek
és a tengerek, ég és föld, a víz, a levegő egymásra utalt lakóinak
nyíló s már el is röppenő életét...

Beeri Benjamin, Ninh Dunc Hoang Long, Cser Krisztián, Halász Gergely, Pataki Bence, Haja Zsolt
és az OPERA Énekkar / OPERA Chorus

Synopsis

Péter Eötvös's opera takes us to a bare, grey world, an unknown yet familiar small town, and conjures up a real tragicomedy on the opera stage.

The title character János Valuska is, as it were, the noble fool of the village, a newspaper delivery man at the post office. He is different from the townspeople: he is not motivated by the desire for power, he is pure and innocent, unlike his mother, Mrs Pflaum, who is constantly at odds with her son. He is fascinated by the world and marvels at the beauty of the universe and the planets with an almost childlike naivety, he even tries to explain it to the local pub crawlers. Yet everyone remains impassive about these beauties, especially Tünde, the mayoress, who invites a travelling circus to the town with fatal consequences: in order to build something new, she must destroy the existing system, and the mob excited by the circus proves to be an excellent means to this end.

The main attraction of the circus is the world's largest taxidermied whale, and the other one is rumoured to be a mysterious, perhaps non-existent, three-eyed, chirping Prince. An ideology anyone can embrace, anyone can cling to. After a terrible act of looting and arson, a new – military – order is established in the town, and Valuska is only saved by being locked up as a lunatic. Just as he used to visit Tünde's husband, the retired, disillusioned, and embittered intellectual Professor, now it falls to the old teacher to visit Valuska in the asylum.

It is a bare, grey world, but with a lot of humour, burlesque, and grotesque – seemingly unbelievable, making it painfully believable.

Béla Hamvas: Arlequin

[...] As Sophocles states: I am the power only when I am nothing. Do not have a fate. Fate means nothing but collision. It is friction and struggle and hurt and anger and hate and want, and it all leads to a fight for the throne. And whoever is driven mad by power is lost. [...] If fate beats you, bear it peacefully and laugh. Hold your back to it and say it will tire of beating sooner than you will of tolerance. Let it hit you. Until fate cries out in fury that it has defeated kings but cannot take this fool. [...]

Papp Balázs, Horváth István

It is the next opera by Eötvös

In conversation with Péter Eötvös

Your first opera in Hungarian is *Valuska*, based on the novel *The Melancholy of Resistance* by László Krasznahorkai. What made you choose this opus?

I never thought of composing an opera in Hungarian when I started out for several reasons. On the one hand, following the success of *Three Sisters*, I kept getting commissions for operas in different languages. On the other hand, *Bluebeard's Castle* by Bartók, which I have conducted several times, is so powerful and unique that I didn't dare touch a Hungarian text. When I was honoured by the Hungarian State Opera with this commission, it was obvious that they were thinking of an opera in Hungarian. Furthermore, I already felt much experienced having composed 12 operas that I gladly accepted. Finding a suitable material always takes a long time. Moreover, I am less interested in the subject-matter than the characters I intend to bring as much out of on stage as possible, characters that are different from the ordinary, or their problems are such general social problems that are characteristic of our time, but the audience of the future will also understand.

Krasznahorkai's language is quite special, it is a series of thoughts mostly and the formulation of a non-scenic plot that I found exciting to be turned into a stage action. Of course, I read almost all of his books with my wife, Mari Mezei, who has worked with me on the librettos of my operas since the beginning. *The Melancholy of Resistance*, published in 1989, provides me with two characters that I already hear inside my head while reading. First, my imagination was captured by the figure of the Prince, who does not even appear. For a long time, it was difficult to understand who this is, whom he controls and why, and what motivates him. But meanwhile, there are so many similar figures in international political life that it wasn't hard to get answers. The other important one is our title character, Valuska, whose purity, „not-for-this-world” innocence is a counterpoint to all the other figures, and you can do a lot with it musically.

What challenges did you face as a result of composing in Hungarian?

My previous operas were all written in different languages, so the first musical information was not the meaning of the words, but the rhythm. In the Hungarian language, it being my mother tongue, the meaning is the primary thing for me. Therefore, it was important to

disregard it a little and deal more with its rhythm. Above all, Krasznahorkai's unusual word connections, the musical quality of the rhythm of words and sentences were the basis for the selection of the text. The chorus uses the vowels of words, regardless of the original meaning of the text, for instance, or a series of words with a similar pattern that form a rhythmic model. Thus, the card game in the book becomes a game of words in which the winner is the one holding the card featuring the word with the most syllables.

How was it possible to transform this novel into a material suitable for the opera stage?

The opera stage requires some kind of dramatic story, dialogues, and powerful characters. With Krasznahorkai, everything is hidden in the narration. I owe a debt of gratitude to dramaturg Kinga Keszthelyi, one of the librettists, for finding and highlighting the dialogues that are suitable for the stage. Almost every word and sentence are the author's original text, only pieced together differently. Some changes have been made to the characters: some had to be left out and the remaining ones gained stronger or softer qualities, or influence in some instances. This is how, for example, Tünde became a mayor instead of the leader of a simple women's association. She is in control of the whale team from the background, it is her that issues the order for the military to enter, all in order to strengthen her own position, of course.

There are also some unique expressions in Krasznahorkai's texts that must be recited unchanged on stage and be comprehensible to the audience. Therefore, we established the Narrator/Hagelmayer role, a spoken role that guides us through the story, occasionally quoting from the original book.

What was the most important idea you wanted to emphasize and how does it appear in the music?

I see the emphasis in the conflict between the crowd and the individual, as well as in the growing manipulation from the background typical of our age worldwide. The technique of manipulation is highly developed, it can subtly drive the masses to most astonishing acts. For example, the unseen Prince can fanaticize them gradually to destroy entire cities. Everyone seems powerless against him, and in the end, when everyone is captured, he manages to escape. It is enough to watch Euronews to see what is happening in the world... Including a chorus in the opera was a request at the start, and it is suitable indeed for emphasizing these elements of the plot. There are 35 male singers on stage, with varying intensity. Balance plays an important role in the structuring of the scenes, in Valuska's solos, the duets, the tercets, and the ever-growing formation of the chorus.

What type of music is to expect when listening to *Valuska*? How does it fit in with your previous operas?

As the subtitle "tragicomedy with music" suggests, I regard the music of this opera as a transition between prose theatre and opera as a theatre. It was also probably influenced by the quality of the auditorium at the Eiffel Art Studios. The orchestra is characterized by the music-noise-buzz effects of the theatre, their seating arrangement is stereophonic: the left and right side are arranged in a mirror symmetry, which is very effective. On both sides, there are 2 double basses, 4 brass instruments with 4 woodwinds in front of them, 4 percussion instruments in front of them again, and 16 string instruments in the middle. The most important part of the composition was writing Valuska's two grand arias. I had to find the musical characteristics that expressed exactly what I wanted him to convey. It was really helpful that Zsolt Haja had taken on the role as I had worked with him before and known his voice well. His especially velvety voice, soft high register and floating quality predestined him for the role of Valuska, the pure-hearted, all-seeing but incapable boy, whom I bestowed pantheistic qualities on in his monologue. I have read somewhere that pantheism is related to the pentatonic scale, so Valuska's monologue with the whale's eye also begins with pentatonic notes.

How does it fit in with my previous operas? Just like my first opera to the second one, and so on. Each of my operas is different. Different cultures, different languages, different themes, and different musical worlds to correspond, but at the same time, all of them are my musical world. Their common trait is that I only deal with contemporary writers and contemporary themes, and from this point of view it is now the next opera by Eötvös.

In addition, perhaps we can also say that „the next two operas by Eötvös“ right away...

It is true in a sense as I simultaneously composed the German version of *Valuska* as well, which will be presented in Regensburg in February 2024. Now that both versions are completed, I must say that I really liked working with the Hungarian text, it has much more tragicomedy suggested by the subtitle in it than in the German translation. I hope the audience will love it, too. I am grateful for the Hungarian State Opera for being open to all my requests and for providing such an excellent cast and creative staff.

Interview conducted by Diána Eszter Mátrai

László Krasznahorkai: *The Melancholy of Resistance*

Excerpt from the novel

[They] gazed after him as they had done the previous night and who knows how many nights before, watching as he, still under the spell of his vision, proceeded on his way with that characteristically cramped gait of his, leaning forward, head bowed, pattering on tiny feet, almost breaking into a run ('as if he had something important to do') down the deserted street, and they sniggered behind their hands, and then, as he turned off by the water-tower, burst into loud and healthy laughter, for there wasn't much else to laugh about—particularly these days, when driver, warehouseman, house-painter and baker all felt as if 'time had somehow stopped'—except Valuska, who, as they used to say, provided 'free' ntertainment', not only with his act, but with his whole appearance, with those mild fawnlike eyes ever shining, that nose, so like a carrot in both colour and length, that postbag which never left his side, and that impossibly baggy coat thrown over that skinny body of his—all this was, in some strange fashion, invariably amusing and proved an eternal fount of rare good spirits. Nor was the crowd gathered before the Peafeffer entirely wrong in its surmise, for Valuska really had 'something important to do'. As he attempted rather shyly to explain when they shouted after him and teased him about it, he had 'to run the full distance before bedtime', which was to say he had to run the gamut of darkened lampposts, which, since they no longer served any useful purpose, had for the last few days been turned off at eight o'clock, so he could inspect the silent, frozen city from St Joseph's Cemetery to Holy Trinity Cemetery, from Bardos Ditch, across the empty squares, to the railway station, accomplishing, along the way, a complete tour of the general hospital, the law courts (incorporating the prison), and, of course, the castle and Almassy Palace (unrestorable, therefore restuccoed once every ten years). What all this was in aid of, what the point of it was, no one knew for certain, and the mystery grew no clearer when, in reply to the insistent questioning of one or other local, he suddenly reddened and proclaimed that he was 'driven, alas, by a constant inner compulsion'; though this meant nothing more than that he was neither capable of distinguishing nor willing to distinguish between his home in what used to be the kitchen in Harrer's backyard and the homes of everyone else, between the press office and the Peafeffer or between the railway points and the streets and tiny parks, that he couldn't, in other words, discern

any vital organic difference between his life and the lives of others, considering literally the whole town from Nagyvarad Avenue to the powdered-milk factory as his abode, and, since a landlord was bound to make his rounds on a regular, daily basis, he—trusting everyone, protected by his half-wit reputation and accustomed through the excesses of his imagination to ‘the free highways of the universe,’ in comparison with which the town appeared no more than a tiny rumbled nest—would roam the streets as blindly, as blindly and tirelessly, as he had done for the past thirty-five years. And, since his whole life was an endless tour of the inner landscape of his nights and days, his claim that he ‘had to run the full distance before bedtime’ was something of a simplification, firstly because he slept only a couple of hours before dawn (and even then fully clothed and practically awake, so it was hard to regard this as ‘bedtime’ in any conventional sense) and secondly because, as concerns this peculiar ‘run’ of his, for the last twenty years he had simply dashed about town in a harum-scarum fashion so neither Mr Eszter’s curtained room, nor the bureau, the junction, the hop, not even the pub behind the water-tower, could be properly considered stations on his eternal flight. At the same time, this ceaseless pounding of his, which by its very nature was enough to cause others to regard him less as one of their own and more as a bit of local colour to put it mildly, did not add up to some permanent, close or jealous keeping of the watch, still less as a crazy kind of alertness, though for the sake of simplicity, or by reason of a deeply implanted instinctive reaction, certain people, when invited to express their opinion, chose to regard it as such. For Valuska, disappointed in his desire to have the dizzying vaults of heaven constantly in view, had got used to staring at nothing but the ground beneath him, and consequently didn’t actually ‘see’ the town at all. In his worn-down boots, his heavy service coat, his official cap with its insignia and the strapped bag like an organic growth on his side, he made his infinite, characteristically waddling, crook-backed rounds past the decaying buildings of his birthplace, but as to seeing—he saw only the ground, the pavements, the asphalt, the cobbles and the straggling weeds that sprouted between them on roads the frozen rubbish made almost impassable, straight roads, curved roads, gradients rising or falling away, no one knew the cracks and missing paving stones better than he (he could tell precisely where he was with his eyes closed by feeling the surface through his soles), but as for the walls that aged along with him, the fences, the gates and the minute details of eaves, he remained oblivious to these for the simple reason that he could not have borne the slightest contrast between their present appearance and the picture his imagination retained of them, and so, in effect, he acknowledged only their essential reality (that they were there in other words), in much the same way as he did the country, the decades that seemed to melt into each other as they

passed, and people generally. Even in his earliest memories—dating roughly from the time his father was buried—he seemed to be walking these same streets (only in essence once again, for all he really knew was the small area round Maróthy Square which, as a six-year-old child, he ventured to explore), and, truth to tell, there was hardly a chasm, nay, not even any perceptible demarcation line, between the person he had then been and the person he now was, since, even in that dim past (perhaps dating from the walk home from the cemetery?) when he was first capable of observing and comprehending, it was the same starry sky with its tiny flickering lights in the extraordinary vastnesses of space that held him captive. He gained height, grew thin, the hair on his temples had begun to grey, but, now as then, he had none of that useful sense of proportion, nor could he ever develop anything of the sort, which might have helped him distinguish between the continuous flux of the universe of which he constituted a part (though a necessarily fleeting part) and the passage of time, the perception of which might have led to an intuitive and wise acceptance of fate. Despite vain efforts to understand and experience what precisely his ‘dear friends’ wanted from each other, he confronted the slow tide of human affairs with a sad incomprehension, dispassionately and without any sense of personal involvement, for the greater part of his consciousness, the part entirely given over to wonder, had left no room for more mundane matters, and (to his mother’s inordinate shame and the extreme amusement of the locals) had ever since then trapped him in a bubble of time, in one eternal, impenetrable and transparent moment. He walked, he trudged, he flitted—as his great friend once said, not entirely without point—blindly and tirelessly, with the incurable beauty of his personal cosmos’ in his soul (for decades now he had gazed at the same sky above him, and trod much the same route of concrete and weeds beneath), and if his life had anything that might be called a history at all, it consisted of those thirty-five years of ever deepening orbits from the time he left the immediate precincts of Maróthy Square to when his tours encompassed the whole town, for the startling truth was that in every other respect he remained exactly what he had been in childhood and whatever has been said about his destiny the same, with equal justice, might be said about his mind, which underwent no significant change, for the sense of awe—even over twice thirty-five years—is ahistorical.

Translated by George Szirtes

Excerpts from the libretto

TÜNDE: Piripiri! My dear! Piroska!
We must talk about an urgent private matter
at all cost and without delay!
A brand new age is dawning, Pirike.
A brand new age. Something full of promise.
I can't wait to take my part!
Imagine, I've been appointed mayor of the town,
and imagine, just one person was against it,
my hopelessly lazy husband of all people.
Since he no longer requires my marital services,
he's been lying in bed, the preeminent citizen of our town.
He'd fall on me with an axe, should I try and approach the house. But we
need his reputation to dispel the general indifference.
Believe me, my dear, it's not me,
it's the town that needs the „Professor“.
But only your kind, good-hearted son
can get him to join our cause.
My husband won't talk to anyone but him.
We need János Valuska!

MRS. PFLAUM: But Tünde, dear, why him?

I can't deny that he's my son, I wish I could.

But why the village idiot, this degenerate boy?

TÜNDE: My dear, I'm bursting with enthusiasm and pride.

I consider the engagement of the circus my first, significant public victory
in face of the City Council. Without me there'd be no circus and no whale.

My dear! Pirike! Piroska!

The „Well-Groomed Garden, Tidy House“ movement has suffered a
momentary setback.

I am determined to win and János Valuska
is the key to the solution. I know that the people of
the town consider him a half-wit.

But only your son with his crazy notions about the stars,
your all-heart Valuska, can get my husband to change his mind.

MRS. PFLAUM: But Tünde, dear. János is just a newsboy
for the post office, who spends his days drinking
in Hagelmayer's pub.
Good Lord! Why him of all people?

***

VALUSKA: What tiny eyes you have.

You see all the trouble you cause,
when you haven't harmed anyone for ages.

A man just stands, looks and understands
how enormous is the Lord's will to create
and how admirable the infinite richness of Creation,
for an immeasurable, beauteous power
encompasses as one quiescent whole the nascent yet fleeting lives of the
interdependent inhabitants
of the lands and the seas, the earth and the sky and the air...

Translated by Judit Sallósy

Az előadás felvétele megtekinthető az OperaVision oldalán
2024. január 19. és július 19. között.

*The performance is available to watch on OperaVision between
19 January and 19 July 2024.*

www.operavision.eu

Felelős kiadó *Responsible publisher:* Ókovács Szilveszter DLA,
a Magyar Állami Operaház főigazgatója *General Director of the Hungarian State Opera*
A műsorfüzetet szerkesztette *The programme was edited by* Mátrai Diána Eszter
Fotók *Photos:* Nagy Attila
Képszerkesztő *Photo editor:* Iványi Jozefa
Megjelent 2023-ban *Published in 2023*

STRATÉGIAI PARTNEREK
STRATEGIC PARTNERS

ARANY FOKOZATÚ TÁMOGATÓK
GOLD LEVEL SPONSORS

DR. FEITH ZOLTÁN

LAKI

SZERENCSÉIÁTEK ZRT.

